

FARŞÇA ATASÖZLERİNDE CİNSİYET ALGISI*

Aysel Yıldız Erol**

Öz

Atasözleri söyleyeni belli olmayan, genel kabul gören ve bireylerin uzun yıllar süren gözlem ve deneyimlerine dayanan, öğüt verici, özlü sözler olarak tanımlanmaktadır. Bir dilin zenginliğini göstermesi bakımından dikkate değer ipuçları sunan atasözleri, toplumsal değerleri yansıtması bakımından da önemli bir görev üstlenir. Cinsiyet kavramı da biyolojik farklılıkları ifade etmesinin yanı sıra toplumun bireyler verdiği rolleri de içerisinde barındırır. Bireyler kendilerini yaşamın başlangıcından itibaren, toplum tarafından sunulan kadınlık ve erkeklik rolleri ile tanımlarlar. Dolayısıyla atasözlerinde kadın ve erkeğe yapılan vurgular o toplumun inanç, gelenek, görenek gibi kültürel değerlerini yansıtır.

Dil ve cinsiyet ilişkisine dair ülkemizde ve dünyada önemli çalışmalar bulunurken İran'da bu konuya dair araştırmalar daha geri planda kalmıştır. Çalışmamızın başında, bu konuya dair İran'da yapılmış olan belli başlı örnek çalışmaların kısa değerlendirmesi yapılacaktır. Sonrasında ise birincil kaynak olan ve 'Alî Ekber-i Dihhüdâ tarafından hazırlanan dört ciltlik *Emsâl u Hikem* sözlüğünden yararlanarak İran toplumunda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına dair algıyı, kaynak tarama yöntemiyle elde ettiğimiz örnek atasözleri ile fiziksel, cinsel, entelektüellik ve ekonomik özellikler, insani ihtiyaçlar, toplumsal ilişkiler ve sevgi üzerinden analiz etmeye çalışılacaktır. Devamında, kadın imgesine yönelik olarak "anne, eş, kız çocuğu, gelin, dul" kavramları, erkek imgesi için de "baba, koca, erkek çocuk, damat" kavramları taranarak elde edilen belli başlı örnek sözler üzerinden İran toplumunda cinsiyet algısı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Farsça Atasözleri, Atasözlerinde Cinsiyet, Dil ve Toplum.

* Bu çalışma I. Karaman Uluslararası Dil ve Edebiyat Kongresi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 7-9 Kasım 2018'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Arş. Gör. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Farsça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, e-posta: ayselyildiz@kmu.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 07.03.2019

Makale Kabul Tarihi : 20.05.2019

Gender Perception in Persian Proverbs

Abstract

Proverbs are defined as anonymous, generally accepted, advisory and wise sayings which are based on long term observations and experiences of individuals. Proverbs, which provide important clues to show the richness of a language, also play a significant role in reflecting social values. The concept of gender, in addition to expressing biological differences also includes the roles that society gives to individuals. Individuals define themselves with the role of femininity and masculinity which specified by society from the beginning of life. Therefore, the emphasis on women and men through proverbs reflects the cultural values of that community, such as beliefs, traditions and customs.

At the beginning of our study, a brief assessment of major case studies, conducted in Iran, will be made. Then, with the chosen sample proverbs, which we obtained with source-scanning method from four volume *Emsâl u Hikem*, which our primary sources and written by ‘Alî Ekber-i Dihhudâ, we will analyse the perception of sex and gender in Iranian society on physical, sexual, intellectual and economic features, human needs, social relations and love. Afterwards, an evaluation will be made by using major sample proverbs, for the image of female “mother, wife, daughter, bride, widow”, for the image of male “father, husband, boy, groom” concepts will be scanned to understand the gender perception in Iranian society.

Keywords: Persian Proverbs, Gender in Proverbs, Language and Society.

Structured Abstract

Proverb is generally defined as a short, brief and concise sayings based on the experiences of older generations; intend to teach people; give lessons; offer advice and belongs to oral culture. Proverbs, which provide important clues to show the richness of a language, also play a significant role in reflecting social values. The concept of gender, in addition to expressing biological differences also includes the roles that society gives to individuals. Individuals define themselves with the role of femininity and masculinity which specified by society from the beginning of life. Therefore, the emphasis on women and men through

proverbs reflects the cultural values of that community, such as beliefs, traditions and customs.

With this study we will see the dimensions of gender perception and how these dimensions are expressed through Persian proverbs. We come across some articles which are studied in Iran, the general conclusion of these researches is Persian proverbs include sex discrimination however, the more Iranian society improve and modernise, the less sex discrimination could be seen in Persian language. In this research, we tried to analyse gender perception on physical, sexual, intellectual and economic features, social relations and so on. Our primary sources are Ebrahim Shakourzadeh's *Dovâzdeh Hezâr Mesel-i Fârsî* (Twelve Thousand Persian Proverbs) and four-volume collection of proverbs *Emsâl u Hikem* (Proverbs and Mottos) by Ali-Akbar Dehkhoda.

With the sample sayings below on physical features of women, we can see the gender perception on Iranian society. The value of woman is equal with her physical beauty. On the other hand with the example below we see how women's value erased but masculine identity aggrandizes and reified.

از حمام می آیی برو خانه ی شوهر، از جامه شویی خانه ی مادر!

If you coming from shower, go to the house of your husband; if you coming from laundry go to your mother's house.

شوی زن زشت روی نابینا به!

It's better for ugly woman's husband, to be blind.

خوشر بود عروس نکو روی بی جهیز.

No-dowry but beautiful face bride is better.

زیور و زیب زنان است حریر و زر و سیم، مرد را نیست جز از علم و

عمل زیور و زیب

The ornament of a woman is silk, gold and silver, and the ornament of a man is nothing but science and action.

On proverbs about sexuality and religion, intellectual and economic features of women, also on social relations sex discrimination and gender perception of Iranian society also could be seen.

در کوره از مردن به که به همسران نیاز بردن.

It is better to die in a fire than a need a partner.

زن پارسا در جهان نادر است.

Religious women are rare in the world.

زن خوب و فرمانبر و پارسا کند مرد درویش را پادشا.

A good, obedient and religious woman turns the poor to sultan.

زن بیوه را برای میوه اش می خواهند.

Widow women preferred because of her wealth.

زنان در آفرینش ناتمامند.

Women are deficient from innate.

حمله با شیر مرد هم راه است، حيله کار زن است و روباه است.

To attack is the work of man however, cheating is woman and fox work.

بخانه نشستن بود کار زن بیرون کار مردان شمشیر زن.

To stay at the home, work of women; to fight at the outside is the work of men.

وفا دادند بسگ با زن ندارند.

Dog has loyalty, a woman hasn't.

دزد باش و مرد باش.

You can be a burglar but first be a man.

Men are considered superior and dominant to women, and men are also more talented, wise and stronger than women. Women are weak, trickster, unfaithful, liar, ugly, worthless, selfish and in charge of housework and they are subordinate to men. On the contrary men are handsome, loyal, and hardworking ... So Persian language includes sex discrimination through proverbs. Proverbs ignores women; and describes them as less significant than men; shortly there is a negative face for women in Persian proverbs.

Proverbs can be considered as the essence of language and they can reflect a society's views, values, attitudes, behaviours. Although Persian is not a gender language there exist gender inequality and sex discrimination. Throughout the research we see the main tendency, toward the discrimination against women. Based on the sample proverbs majority of the negative proverbs were against women.

Giriş

Yazarın ya da konuşmacının ifadesini daha etkileyici kılan, konunun ya da bir fikrin vurgulu bir şekilde örneklendirilmesine yardımcı olan atasözleri hem Türkçede hem de diğer dillerde sık sık kullanılmaktadır. Bir dilin zenginliğini göstermesi bakımından dikkate değer ipuçları sunan atasözleri ile ilgili, uzmanlar tarafından yapılmış ve birbirine benzer tanımlar bulunmaktadır. Türk Dil Kurumunun sözlüğünde atasözü için “*Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel*”¹ şeklinde bir tanım kullanılmıştır. Ömer Asım Aksoy yine atasözü için “*Atasözü, atalarımızın uzun denemelerine dayanan yargıların genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan milletçe benimsenmiş özlü sözlerdir*”² tanımını yapmıştır.

Hemen hemen her toplumda mevcut olan atasözü; İngilizce *proverb*, Almanca *sprichwort*, Rusça *poslovitsa*, Arapça ve Farsçada atasözünü ifade etmek için en çok kullanılan sözcük tekil hali *mesel* ve çoğul hali *emsâl* sözcükleridir. Atasözleriyle ilgili kitapların adları için de çoğunlukla bu sözcükler ve bazen de asıl anlamı *atasözünü söylemek* olan *darb-ı mesel* ifadesi; bilhassa Farsçada sıklıkla adı geçen sözcüğün

içinde yer aldığı *emsâl u hikem* ve bazen de *dâstân/ dâstânnâme* sözcükleri kullanılmıştır.³

Farsça sözlük anlamına baktığımızda *zerbu'l-mesel* (ضرب المثل); mesel, destan, hikâye, örnek, örnek vermek şeklinde tanımlanmıştır.⁴ Bir başka kaynakta geçen tanım şu şekildedir: *Mesel; kısa, ahenkli, zekice ve benzetme yoluyla oluşturulan, zaman içinde değiştirilmeden ya da çok az değişiklikler yapılarak kullanılan sade, anlaşılır ve düşündürücü olmasıyla halk arasında yaygınlaşmış kısa cümlelerdir.*⁵

Seyyid Yahyâ-i Burkavî tarafından yazılan *Kâveşî der Emsâl u Hikem-i Fârsî*'de atasözü için şu tanım yapılmıştır: *Atasözü düzyazı ya da şiirde geçen ve bazen toplumsal, ahlaki öğüt taşıyan kısa cümledir. Sade, akıcı bir söz olmasıyla dinleyiciyi derin düşüncelere sürükler ve o cümleyi kulaktan, kalbin derinliklerine göndererek onda heyecan gibi etkilere yol açar. Bu çeşit sözler edebî sanatlarla ilgili yeni bir bilim sayılır. Anlatıcı sözünde ya da şair dizesinde, bu şekilde bir söz söyler ki bu söz toplumca kabul edilir, dillere düşer ve örnek olarak da kullanılır.*⁶

86

Çalışmamızın odak noktası olan *cinsiyet* ve *toplumsal cinsiyet* kavramlarına baktığımızda Gordon Marshall'ın sosyoloji sözlüğünde: “Biyolojik ve toplumsal olmak üzere iki yönde farklılaşan cinsiyeti (sex), doğa belirlemekte ve biyolojik olarak erkek-kadın ayrımını anlatmaktadır. Toplumsal cinsiyet (gender) ise kültür tarafından belirlenmekte ve erkeklik ile kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır.”⁷

Varlığı inkâr edilemeyen toplumsal cinsiyet kavramı günlük hayatımızda var olduğu gibi edebiyatta da yerini almıştır ve özellikle bir toplumun kültürünü yansıması bakımından önemli bir yere sahip olan atasözlerinde karşımıza çıkmaktadır. Birey daha doğmadan toplum tarafından kendisine biçilmiş roller vardır ve doğumuyla beraber bu rollere bürünmektedir. Çalışmamızda cinsiyet algısına dair Farsça atasözlerinde görülen yargılar tespit edilmeye çalışılmış ve özellikle kadın ve erkeğin toplumdaki rollerine ve farklılıklarına dair olumlu ya da olumsuz düşünceler üzerinde odaklanılmıştır.

Ülkemizde Türkçe atasözleri ve cinsiyet kavramı üzerine yapılmış araştırmalar mevcuttur ancak, Farsça atasözleri konusunda yapılmış çalışmalara baktığımızda Shahrooz Pourhossein tarafından yazılan,

Animal Metaphors in Persian and Turkish Proverbs: A Cognitive Linguistic Study adlı doktora tezi dışında başka bir çalışmaya rastlanmamıştır.⁸ Cinsiyet kavramına dair bu türde yapılmış bir çalışma bulunmaması da bizim bu konuyu ele almamıza zemin oluşturmuştur. İran’da yapılmış çalışmalardan bazılarını kısaca değinmemiz çalışmamız açısından da faydalı olacaktır:

Muhsin Ma’sûmî ve Vîdâ Raĥîmînejâd tarafından İran’da atasözleri ve cinsiyet üzerine yapılmış değerli çalışmalardan olan, *Zen ve Žerbu’l-meselhâ-yi Cînsîyetî* başlıklı makalede atasözlerinin her dilde ve kültürde sözlü edebiyatın bir parçası olduğu ancak; atasözlerinin toplumdaki topluma değiştiğini, farklılıklar gösterdiğini de eklerler. Bir topluma ait, iyi ya da kötü toplumsal olaylara yönelik olan atasözlerinin, söyleyeninin belli olmaması, nesilden nesle sözlü olarak aktarılması en önemli özelliklerinden sayılmaktadır. Dolayısıyla atasözlerinin bilimsel bir dayanağı olmadığına değinilmiştir. Bu çalışma Tahran’da kadın ve erkekte oluşan 71 kişilik bir anketi içermektedir. Ankette evli/bekâr, kadın/erkek katılımcılara cinsiyetçi yapıya sahip atasözlerini duyup duymadıkları sorulmaktadır. Elde edilen bulgulara göre; örnekleme oluşturan cinsiyetçi atasözlerinin, katılımcılar arasında pek duyulmadığı sonucuna varılmıştır. Ma’sûmî ve Raĥîmînejâd tarafından ankete katılanlara kadının fiziksel güzelliğine dair bir yargıda bulunan sorulan bir örnek; “*Çirkin yüzlü kadının kocasının kör olması daha iyidir*”, ankete katılanların büyük bir kısmı tarafından duyulmamıştır. Yazarlar da bu durumu, örnek atasözlerinin söylenmiş olduğu zamandan, anketin yapıldığı zamana kadar geçen süreçte, toplumun modernleşmesine ve mantık olarak gelişmesine bağlayarak çalışmalarını sonuçlandırmışlardır.⁹

Farsça atasözlerinde kadınlara atfedilen özelliklerin araştırıldığı bir başka makalede, Farsça sözlük ve kitaplardan 382 atasözü örnek olarak seçilmiş ve bu örnek atasözleri üzerinden kadına atfedilen sıfatlar; fiziksel/psikolojik, ahlaki/ruhsal, sosyal/aile ilişkileri olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. Çalışmanın neticesinde, Farsça atasözlerinin genellikle kadının olumsuz ve zayıf yönlerine dair söylenmiş oldukları, ancak gelişen toplum yapısıyla birlikte kadına bakışın farklılaştığı ve daha olumlu hale geldiği sonucuna varılmıştır.¹⁰

Nâhîd Şâmlû dört ciltten ve 22134 atasözünden oluşan ‘Alî Ekber-i Dihhüdâ’ya ait *Emsâl u Hikem*’i kaynak olarak oluşturduğu makalesinde ise; bu sözlükte yer alan kadın ve erkek imgelerini karşılaştırmalı şekilde incelemiştir. Yazar çalışmasında toplumda kadın ve erkeğin yerini ve durumuna dair bilgiler sunmuş ayrıca şu sorulara yanıt aramıştır:

Emsâl u Hikem’de kadın ve erkek nasıl yer bulmuştur?

Cinsiyetçi klişeler ve gelenekçi bakış açısından kadın ve erkeğe bakış nasıldır?

Kadın ve erkeğin davranışlarına hangi özellikler ve sıfatlar atfedilmiştir?

Emsâl u Hikem’de kadın ve erkeğe dair önyargılı düşünceler var mıdır?

Şâmlû, sanatta ve edebiyatta erkeğe aktif rol verilirken, kadına; pasif, faydasız ve vefasızlık rolleri verilmesinden dolayı toplumda cinsiyetçi bakış açısının var olduğunu belirtmiştir. Ayrıca; ‘Alî Ekber-i Dihhüdâ’ya ait *Emsâl u Hikem*’den örnek alınan atasözlerine bakıldığında; atasözlerinde yer alan kadın tasviri ile gerçek hayattaki kadın arasındaki fark; kadınların gerçek tecrübelerinin ve mahrumiyetlerinin gösterilmemesi ve kadının bir obje veya “öteki” olarak yansıtılması, atasözlerinde de cinsiyetçi bakış açısının olduğu sonucuna varılmıştır.¹¹

Bahâdır Bâkerî ve Fâţîma Bâkerî tarafından yazılan *İran Atasözleri Aynasında Kadın (Zen der Âyîne-yi Żerbu’l-meselhâ-yi İrânî)* başlıklı makalede kadın imgesinin çeşitli kültürlerde felsefi, politik, sosyal, kültürel ve edebi alanlara konu olduğu, İran’da da kadın imgesi özellikle klasik İran edebiyatına konu olduğu belirtilmiştir. Çalışmada kadınlarla ilgili 450 atasözü, on beş alt kategoride incelenmiş; makalenin sonucunda ise yine diğer çalışmalara benzer şekilde bir neticeye varılmıştır. Atasözlerinde kadının olumlu anlamda görülmesi ancak erkeğe olan saygısı, onu mutlu edecek davranışı, sergilemesi ile bağdaştırılmıştır. Onun dışında kadın için çirkin, kötü, erkeğin ömrünü kısaltan, erkeği yaşlandıran, zayıf, beceriksiz, iffetsiz, kurnaz, cahil, tembel vs... olarak gösteren atasözleri çalışmada yer bulmuştur.¹²

Çalışmamızda örnek olarak değerlendirilen atasözleri, İbrahim Şukûrzâde-i Billûrî’nin *Dovâzdeh Hezâr Mesel-i Fârsî* sözlüğünden ve

‘Alî Ekber-i Dihhudâ tarafından hazırlanan *Emsâl u Hikem* adlı eserinden seçilmiştir. Bu eser, Dihhudâ’nın Farsça ve bazen de Arapça manzum ve mensur eserler üzerinde yaptığı çalışmalar esnasında tespit edip derlediği atasözleri, kinaye, özlü sözler ve öğüt verici cümleleri içeren notları düzenleyerek oluşturulmuştur.¹³ Dihhudâ’nın *Emsâl u Hikem* sözlüğünde atasözlerine kaynak olarak gösterilmesi için bazı yazar ve şairlerden örnekler verilmiştir.¹⁴ Firdevsî, Esedî-i Tûsî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Reşîduddin Vatvât gibi müellif adlarıyla *Vîs u Râmîn*, *Esrâru't-tevhîd*, *Târîh-i Beyhâkî* gibi kitap adları zikredilmekle yetinilmiş, bazı atasözleri ve deyimlerin nerelerde, hangi amaçla kullanıldığı, bunların ilk defa ne zaman ve ne münasebetle söylenmiş olduğuna işaret edilmiştir.¹⁵ Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, kaynak aldığımız sözlükler gereğince, çalışmamızda örnek olarak gösterdiğimiz atasözlerinin bir kısmı günümüz İran toplumunda daha nadir kullanılmaktadır.

Atasözlerini toplumun cinsiyet kavramına bakış açısını anlamak açısından bir ayna olarak değerlendirip bu konuya dair daha iyi bir görüş elde edebiliriz. Örneğin Farsça atasözlerinde kadın cahil, sözünde durmayan, akıl yönünden noksan, faydasız, hilekâr, sinsî, uğursuz, ispiyoncu vs... şeklinde nitelendirilmiş, dolayısıyla kadın için söylenmiş olan atasözlerinin büyük bir çoğunluğu kadını olumsuz görünecek şekilde ve ikinci cinsiyet olarak tarif etmektedir.¹⁶ Bu konuyla ilgili Hasan Çiftçi, Kadınlı İlgili Farsça Deyim ve Atasözleri adlı çalışmasında şunları söylemektedir: ... *Daha çok tarih boyunca erkek unsurunun siyasal ve sosyal hayata egemen olmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Ataerkil anlayışın hâkimiyetiyle beraber kadının hukuki, sosyal ve psikolojik kimliğinin, bizzat kadın tarafından değil, sadece erkek tarafından ifade edilerek toplumun zihninde şekillendiği gerçeğini unutmamak gerekir.*¹⁷

İran toplumunda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına dair algıyı; kaynak tarama yöntemiyle elde ettiğimiz örnekler ile fiziksel, cinsel, entelektüellik ve ekonomik özellikler, insani ihtiyaçlar, toplumsal ilişkiler ve sevgi üzerinden analiz etmeye çalışılacaktır. Sonrasında, kadın imgesine yönelik olarak “anne, eş, kız çocuğu, gelin, dul” kavramları, erkek imgesi için de “baba, koca, erkek çocuk, damat” kavramları taranarak elde edilen belli başlı örnek sözler üzerinden İran toplumunda cinsiyet algısı değerlendirilecektir.

1. Fiziksel Özellikler Konulu Atasözlerinde Cinsiyet Algısı

Birçok atasözü özellikle kadının dış görünüşüne, yüz güzelliğine, jest ve mimiklerine değinirken ahlaki, fikri ve zihinsel kabiliyetlerine değinmemiştir. Bunun yanı sıra erkeğin çirkinliğinden bahsedilmezken çirkin kadın, değersiz kadına eş tutulmakta ve kadının çirkin olmasından dolayı kadına gösterilen ilgi azalmaktadır. Güzellik kavramı kadın tarafından bakıldığında pek önemli olmazken özellikle erkek için çok önemli bir durumdur. Bir erkek fiziksel olarak güzel ve alımlı bir kadın ile evlenme niyetindedir. Ayrıca kadının güzel olmasının erkek için hoşnutluk, huzur ve mutluluk kaynağı olması birçok atasözünde yer bulmuştur.¹⁸

Atasözlerine benzer bir bakış açısı da, tahminen 710 yılında doğduğu düşünölen, toplumsal eleştiri ve alaycılıkla ün salmış olan ve önlü İngiliz şarkiyatçı Edward Browne'un "İran'da ortaya çıkan en seçkin hiciv ve parodi yazarı" olarak tarif ettiği, döneminin toplum kültürünü yansıttığı düşünölen Ubeyd-i Zâkânî'ye aittir.¹⁹ Bir kısmı ciddi bir kısmı şaka ile karışık müstehcen yüz öğütten oluşan *Risâle-i Sad Pend* adlı eserinde işlenen konulardan biri olan, evlilik ve kadın kavramları için eleştirel ve atasözlerinde de görölen kadına yönelik, cinsiyet ayrımcılığı denilebilecek olumsuz düşünceler mevcuttur.²⁰

صفای خانه آب است و جارو، صفای دختر چشم است و ابرو!²¹

Evin sefası su ve süpürge, kızın sefası gözü ve kaşıdır.

از حمام می آیی برو خانه ی شوهر، از جامه شویی خانه ی مادر!²²

Hamamdan geliyorsan kocanın evine, çamaşır yıkamadan geliyorsan annenin evine git.

شوی زن زشت روی نایینا به!²³

*Çirkin yüzlü kadının kocasının kör olması daha iyidir.*²⁴

خوشر بود عروس نکو روی بی جهیز.²⁵

Çeyizsiz ama güzel yüzlü gelin daha iyidir.

خداوندا زن زشت را تو بردار خودم دانم خر لنگ و طلبکار.^{۲۶}

Tanrım! Çirkin kadını sen yanına al, (öldür) ben kendim topal eşekle ve alacaklılarla ne yapacağımı bilirim.

Kadının dış görünüşü ve buna bağlı olarak çirkin kadının değersizleştirildiğini gördüğümüz bu atasözlerine karşıt örnek olarak, erkeğin yakışıklılığının değeri cismi olarak değil, entelektüel açıdan gösterilmektedir.

زیور و زیب زنان است حریر و زر و سیم، مرد را نیست جز از علم و

عمل زیور و زیب.^{۲۷}

Kadının süsü ve ziyneti, ipek, altın ve gümüşdür, erkeğin süsü ve ziyneti ilim ve amelden başka bir şey değildir.

Fiziksel özellikler ile ilgi söylenmiş atasözlerinde değinmiş olduğumuz, çirkin kadın değersiz kadındır algısı bu kez de çeyizi olmayan kadın değersiz kadındır şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çeyiz kavramı eski zamanları düşünürsek kadının beceri ve hünerini gösteren, kadının el emeğini, göz nurunu yansıttığı işlemler şeklinde yorumlanabilir.

Aşağıdaki atasözlerinde de çeyizin önemini görmekteyiz:

زنی که جهاز ندارد ، این همه ناز ندارد.^{۲۸}

Çeyizi olmayan kadının bu kadar nazı olmaz.

ناز عروس به جهاز است.^{۲۹}

Gelinin nazı çeyizi kadardır.

2. Cinsellik ve Dindarlık Konulu Atasözlerinde Cinsiyet Algısı

Cinsellik konusuna baktığımızda Türk kültürüyle benzer bir tablo görmekteyiz. Farsça atasözlerinde, evlilik ve ortak yaşam çerçevesinden ziyade daha çok dini gelenekler ve mezhepsel sınırlar içinde yaşanmaktadır. Erkek genelde talep eden konumdayken kadın cevap veren konumda bulunmaktadır. Kadının cinselliği talep etmesi uygunsuz olarak nitelendirilmektedir.³⁰Cinselliğe duyulan ihtiyaç

sadece erkeğin hakkıymış gibi gösterilmekte ve dindar, iffetini korumak zorunda olan kadınmış gibi yansıtılmaktadır. Oysa bakıldığında kadınlardan daha çok erkekler iffetlerini koruyamamışlardır. Dolayısıyla eğer iffeti korumak cinsiyet kavramına değil de kültüre dayalı olmuş olsaydı, büyük ihtimalle erkekler daha çok serzenişte bulunurdu, çünkü genellikle erkekler iffet konusunda sınırları aşmaktadırlar ancak tam aksine toplumda ve atasözlerinde kadınlar daha dindar olmaları konusunda uyarılmıştır.

برای یک دمه شهوت که خاک بر سر آن زیون (زن) شدن آیین شیر مردان
نیست.^{۳۱}

Kahrolası bir anlık şehvet için zavallılaşmak babayiğitlerin tarzı değildir.

در کوره آز مردن به که به همسران نیاز بردن.^{۳۲}

Eşe ihtiyaç duymaktansa kor ateşte ölmek daha iyidir.

زن پارسا در جهان نادر است.^{۳۳}

Dindar kadın dünyada benzersizdir.

زن ناپارسا شکنج دل است زود دفعش بکن که رنج دل است.^{۳۴}

Dindar olmayan kadın kalbin işkencesidir, hemen ondan kurtul ki kalbe eziyettir.

زن خوب و فرمانبر و پارسا کند مرد درویش را پادشا.^{۳۵}

İyi, itaatkâr ve dindar kadın yoksul adamı padişah eder.

3. Varlıklı Olma Konulu Atasözlerinde Cinsiyet Algısı

Ekonomi ile ilgili durumlarda söylenmiş olan atasözlerine bakıldığında; varlıklı olmak erkeğe has olumlu bir özellikken, kadınlar sadece bir aile ferdi ve de aile içinde bir boğaz olarak görülmektedir. Bu durumda, erkekler ekonomik ihtiyaçları karşılamakla görevli bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca aşağıdaki örnek sözlerde,

erkeğin varlıklı olması, çirkin olmasından daha önemli olduğu ve kadının muhtaç, sığınmacı olduğunun vurgusu yapılmaktadır.

شوهرم برود کاروان سرا، ناناش بیاید حرم سرا.^{۳۶}

Kocam kervansaraya giderse gitsin, ama ekmeği eve gelsin.

شوهرم شغال باشد، نانم در تغار باشد.^{۳۷}

Kocam çakal olsun (çakal olması önemli değil ama zengin olayım), ekmeğim teknede olsun.

Erkeğin ekonomik anlamda güçlü olması kadının kendini, erkeğe bağımlı hissetmesinin nedeni olarak görüldüğü gibi; tutumlu bir kadının da erkeği şanslı ve bahtı açık yapabildiği, müsrif kadının ise erkeği perişan bir adama çevirebileceğine dair söylemleri atasözlerinde görebiliriz. Aile yaşamında erkek varlık sahibi olmasından kaynaklanan güçle kendini eve ekmek getiren olarak görmekte ve kendisinde kadına buyurma yetkisini görmektedir.³⁸

نان بده، فرمان بده!^{۳۹}

Önce karnımı doyur, sonra emir ver.

Her ne kadar yukarıdaki örnekte cinsiyet ayrımı açık bir şekilde görünmese de gerek topluma gerekse kültüre bakınca bu atasözünün bir kadın tarafından varlık sahibi bir erkek için söylenebileceği yorumunu yapabiliriz. Kadın ekonomik olarak erkeğe bağlı kabul edilmesinin yanı sıra maddiyat ile ilgili durumların ruhsal ve fiziksel durumlara etkisi olduğunu örneğin dul bir kadının değerinin yine onun mal varlığıyla ölçüldüğüne rastlamaktayız.

زن بیوه را برای میوه اش می خواهند.^{۴۰} (ثروتش)

Dul kadın malı için istenir.

Erkeğin varlıklı olması ona fiziksel avantajdan çok entelektüel anlamda değer kattığına değinmiştik buna ek olarak kadının mal varlığı başa bela olarak görülmekteyken, erkeğin zenginliği ise ona birden fazla kadınla evlenme hakkı vermektedir.

تنبان مرد که دو تا شد، فکر زن نو می افتد.^{۴۱}

Adamın pantolonu iki olunca, aklına yeni bir eş alma fikri düşer.

4. Düşünme Yetisi Konulu Atasözlerinde Cinsiyet Algısı

Fikri özellikler konusundaki atasözlerinde de toplumsal cinsiyetçiliği hissediyoruz. Akıldan noksan, kıt anlayışlı gibi sıfatlar Arap, Fars ve de Türk atasözlerinde kadına yakıştırılmış sıfatlardandır. Bu düşünceye dayanak olarak kadınlar asla akıl yönünden kuvvetli ve iş bitirebilen olarak görülmemiştir.⁴² Akıl, anlayış, düşünme kabiliyeti, okuryazarlık gibi kavramların kadınlardan uzakmış gibi yansıtıldığı ve kadının cahil, sadece ev işlerinden anlayan bir birey olarak gösterildiğine tanıklık etmekteyiz. Bunların yanı sıra kadın; hile, cadı, şeytan, fitne ve yalan gibi sıfatlarla da anılmakta ve kadının helak olması dilenmektedir. Kadının yaratılış itibarıyla kendileri gibi olsa da ona güvenilmemesi gerektiğine dair olumsuz yargıya da rastlamaktayız.⁴³

زنان در آفرینش ناتمامند.^{۴۴}

Kadın yaratılıştan eksiktir.

زنان چون ناقصان عقل و دینند، چرا مردان ره آنان گزینند.^{۴۵}

Mademki kadınlar din ve akılca eksiktirler, erkekler neden onların yolunu seçerler?

مگو از هیچ نوعی پیش زن راز که زن رازت بگوید جمله سر باز.^{۴۶}

Kadının yanında hiçbir sırrını söyleme, çünkü kadın sırrını olduğu gibi anlatır.

حملة با شیر مرد هم راه است، حيلة کار زن است و روباه است.^{۴۷}

Saldırmak cesur yüreklinin işidir, hile kadın ve tilkinin işidir.

زن بلا باشد بهر کاشانه.^{۴۸}

Kadın her eve beladır.

زن بلاست هیچ خانه ای بی بلا نباشد.^{۴۹}

Kadın beladır, belasız ev olmaz.

زن و اژدها هر دو در خاک به.^{۵۰}

Kadın ve ejderha ikisi de toprakta daha iyidir.

از بدی های زن مشو ایمن گرچه از آسمان نزول کند.^{۵۱}

Kadının kötülüklerinden sakın, her ne kadar Allah Tarafından yaratılsa da!

5. Sosyal İlişkiler Konulu Atasözlerinde Cinsiyet Algısı

Sosyal ilişkilerin varlığı ve insanlar için gerekliliği göz ardı edilemez bir gerçektir. Her insan kendi bireysel özellikleri, toplum ve kültür yapısı paralelinde sosyal ilişkilerde bulunmaktadır. İran'a baktığımızda meslek ve cinsiyetin sosyal ilişkileri etkileyen önemli faktörlerden olduğunu görmekteyiz. İran'da ailenin bekâr kız çocukları ile olan iletişimleri; evlenme, aile kurmaya yönelikken, bu konular dışında gündelik konularla ilgili iletişimleri zayıftır. Ancak söz konusu erkek çocukları olduğunda daha yürümeye başlamadan bu sınırlı iletişim ortadan kalkmaktadır. Erkek çocukları sokakta, mahallede, okulda ve sonrasında iş yerinde kontrol altında olmadan yaşitları ile sosyal ilişkiler kurmaktadır. Bu da bizlere toplumda cinsiyet ayrımcılığının daha küçük yaşlarda başladığını göstermektedir.

Eski Fars ve Arap edebiyatında kadının evde oturması zorunlu olarak görülür ve bu hükme karşı çıkan kadına zor kullanılırdı. Farsça atasözlerinde bu şekilde davranan kadınların dövülmesinin uygun görüldüğü belirtilmekteyken bu olumsuz görüşteki atasözlerinin aksine onlara değer verilmesi iyi davranılmasına dair örnekler de vardır.⁵²

زن را نباید زد حتی با یک شاخه گل!^{۵۳}

Kadınlara vurulmamalı, bir çiçek dalıyla bile!

Kadınlara iyi davranılmasına örnek olarak gösterilen bu atasözü İbrahim Şukûrâde-i Billûrî'nin *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî* adlı

sözlüğünde karşımıza çıkmaktadır ve bu atasözünün Fransızcadan Farsçaya geçtiği bilgisi dikkatimizi çekmektedir.

Kadın ve erkeğin sosyal ilişkiler kurmalarına baktığımızda bir grup özgürken diğer grubun kontrol altında olduğunu görüyoruz. Bu durumlara baktığımızda yukarıda da bahsettiğimiz gibi kadının ailesi ile kurduğu iletişim sınırlandırılırken ve kendi hanesinde kontrol altındayken evlendikten sonra da diğer ailenin himayesi altında bu sınırlamalar ve kontrol devam etmektedir. Ev işleri, çocukların bakımı, sürekli tekrarlayıp duran işler gibi kadından beklenen sorumluluklar kadının sosyal ilişki kurmasında sonsuz bir engel olarak durmaktadır. Erkek, kadının hizmetine duyulan ihtiyaçtan dolayı ev işlerinin önemine, değerine yönelmiş ve bu da yine kadının sosyal ilişkilerinin kısıtlanmasına neden olmuştur.⁵⁴ Erkeğin bu tutumu ev işini kadın için daha da ağırlaştırmış kadın kendisini ev işlerinin üstesinden gelmeye mecbur görerek *ev hanımı* sıfatını almıştır. Aşağıdaki örnekten kadınların sosyalleşmek için tek olanaklarının dini merasimler olduğunu ancak bunun da erkekleri rahatsız ettiğini anlıyoruz.

⁵⁵ محرم آمد و عیش بزرگ زنها شد برای گوشه نشینان بهانه پیدا شد.

*Muharrem ayı geldi kadınlara büyük eğlence oldu,
erkeklerle (miskin miskin oturan) bahane çıktı.*

⁵⁶ بخانه نشستن بود کار زن بیرون کار مردان شمشیر زن.

*Evde oturmak kadın işidir, erkeğin işi dışarıda kılıç sallamaktır.
(Savaşmaktır.)*

⁵⁷ مرد اگر یک قراضه کار کند زن به کدبانویی چهار کند.

Erkek bir yonga iş yapsa, marifetli kadın onu dört katına çıkartır.

⁵⁸ از همسایه خوب زن کدبانو نمی شود.

İyi bir komşudan becerikli bir kadın çıkmaz.

6. Sevgi Konulu Atasözlerinde Cinsiyet Algısı

Kadın ve erkek gönül bağları ve ortak yaşamlarını devam ettirmek için sevgiye ihtiyaç duymakta ve bu ihtiyaç çift taraflı olmaktadır ancak örnek olarak vereceğimiz Farsça atasözlerinde erkekler kadınların

sevgisizliğinden şikâyet etmektedirler ve kadınlardan daha çok sevgi beklemektedirler. Kadınların şefkatsizliği yanı sıra vefasızlığına dair de atasözleri görmekteyiz.

مبادا کس از زن مهر جوید که در شوره بیابان گل نرود.^{۵۹}

Sakin kadından sevgi bekleme, çünkü çorak çölde çiçek bitmez.

نشاید یافت اندر هیچ برزن وفا در اسب و در شمشیر و در زن.^{۶۰}

Kadında, atta ve kılıçta, hiçbirinde vefa olmaz.

وفا دادند بسگ با زن ندادند.^{۶۱}

Köpeğe vefa verdiler ama kadına vermemişler.

7. Evlilik Konulu Atasözlerinde Cinsiyet Algısı

Eski İran inanışında bekâr olarak yaşamak pek kabul görmemiş, toplum hayatının devam ettirilmesi ve neslin sürdürülmesi bakımından evliliğe büyük önem verilmiştir.⁶² Eski İran’da anne ve babasının rızası olmadan evlenen kadınlar mirastan mahrum bırakılması ve kızın evlendirilmesinde söz sahibi kişinin, kızın babası olması da cinsiyet ayrımcılığında dikkatleri çekmektedir.⁶³ Bir genç erkek evlenme yaşına geldiğinde ailesi onu maddi manevi desteklemektedir. Bekâr bir birey aile için yük olarak görülmektedir. Bazı atasözlerinde evlilikte bireylerin birbirlerini tamamlayıcı rollerine değinilmekte ve bir tarafın başarısının diğerinin eylemlerine bağlı olduğu savunulmaktadır. Bazen değerli bir kadın değersiz bir adamı da değerli bir bireye dönüştürebilmektedir.⁶⁴ Ayrıca aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere tek eşlilik önerilmektedir. Evlilik ile ilgili olumlu atasözleri olduğu gibi aksini bildiren atasözleri de mevcuttur.

خدا یکی، یار یکی.^{۶۵}

Allah bir, sevgili bir.

قرض عروسی را خدا می دهد.^{۶۶}

Düğün borcunu Allah öder.

برای پسرت هر وقت خواست زن بگیر، دخترت را هر وقت توانستی.^{۶۷}
Oğlun için ne zaman isterse eş al, kızın için ne zaman mümkünse o zaman koca bul.

بالاترین خوشبختی زن این است که مجبور نیست مانند مرد زن بگیرد.^{۶۸}
Kadının en yüce mutluluğu, erkek gibi kadın almak zorunda olmamasıdır.

Yukarıda çoğunluğu Dihhudâ'nın eserinde mevcut olan ve genellikle kadınlara yönelik atasözlerine örnek verildi. Erkekler ili ilgili olarak baktığımızda ise mertlik, bağlılık, dostluk, sadakat, kıskançlık, dindarlık, yakışıklılık ve çirkinliğe dair örnekler karşımıza çıkmaktadır.

دزد باش و مرد باش.^{۶۹}

Hırsız ol ama adam ol!

مرد آن است که لب بندد و بازو بگشاید.^{۷۰}

Adam, ağzını kapatıp kollarını sıvayandır.

مرد چون میرد نامرد پای گیرد.^{۷۱}

Mert öldüğünde, namert kök salar.

مرد آن باشد که از خود بگذرد در راه دوست.^{۷۲}

Adam dediğin dost yolunda kendini feda eder.

مرد اگر کار را نگوید و بکند مرد است اگر بگوید و بکند نیم مرد است و

اگر بگوید و نکند نامرد است.^{۷۳}

Bir adam eğer bir işi söylemez ve yaparsa adamdır, eğer söyler ve yaparsa yarı adamdır ama söyler ve yapmaz ise namerttir.

Yukarıda verilen örneklerde, atasözlerinin genel olarak toplumun düşünce yapısını fiziksel, cinsel, entelektüellik ekonomik özellikler, insani ihtiyaçlar, toplumsal ilişkiler ve sevgi üzerinden örnek verilen

sözlerle değerlendirildi. Çalışmamızın bu bölümünde ise bir sınırlandırma yaparak, anne-kız çocuk,⁷⁴ baba-erkek çocuk⁷⁵ ve gelin-damat⁷⁶ kavramlarına ilişkin Farsçada görülen cinsiyet algısına dair örnekler verilmeye çalışılacaktır.

8. Anne ve Kız Çocuk Bağlamında Atasözleri

Çalışmada birincil kaynak olarak kullanılan ve her iki sözlükte yer alan anne (مادر) ve kız çocuk (دختر) kavramları araştırılmış ve aşağıda verilen örneklere ulaşılmıştır. Yukarıdaki örnekler de göz önüne alındığında anne kavramına yönelik atasözlerin daha olumlu olduğu görülmektedir.

مادر را ببین دختر را بگیر.

Anasına bak, kızını al.

مادر را دل سوزد دایه را دامن.

Annenin yüreği, sütannenin eteği yanar.

مادر شوهر عقرب زیر فرش است.

Kayınvalide halının altındaki akreptir.

مادر شوهر ماره بچه ش مارمولک خواهر شوهر خاره بچه ش خارخاسک!

Kayınvalide yılan, çocuğu kertenkele, görünmce diken, çocuğu boğa dikenidir.

مادر که تنبل شد دختر زرنگ می شود.

Annesi tembel olan kız uyanık olur.

مادر مرده را شیون میاموز.

Annesi ölmüşe ağıt öğretme.

مادر آزادگان کم آرد فرزند.

Hürlerin anası az yiğit doğurur.

دختر باید با چادر به خانه شوهربرود و با کفن بیرون بیاید.

Kız gelinlikle koca evine gitmeli, kefenle dışarı çıkmalı.

دختر بعد از سه روز خودش را عزیز می کند.

Kız üç gün sonra kendini kıymetli yapar.

دختر به تو میگویم! عروس تو بشنو!

Kızım sana diyorum, gelinim sen işit!

دختر تخم ترتیزک است.

Kız, acı tere tohumu gibidir. (Çabuk olgunlaşır.)

دختر تنبل مادر کدبانو را دوست دارد.

Tembel kız, hanım ağa anayı sever.

دختر خوب از قبیله و اسب خوب از طویله بیرون نمی رود.

İyi kız kabilesinden, iyi at harasından çıkmaz.

دختر دوشیزه را شوی دوشیزه باید.

Bakire kıza, bakire eş gerek.

دختر که رسید به بیست به حالش باید گریست.

Yirmisine gelmiş kızın haline ağlanır.

دختر ناودان طلاست!

Kız çocuğu, altın oluğudur.

دختر همسایه هر چه چل تر برای ما بهتر!

Komşunun kızı ne kadar aptal olursa bizim için o kadar iyi.

9. Baba ve Erkek Çocuk Bağlamında Atasözleri

Erkek cinsiyetine dair algı için baba (پدر) ve erkek çocuk (پسر) kavramları seçilmiştir.

پدر را می کند رسوا پسر چون ناخلف باشد.

Hayırsız çocuk babasını rüsva eder.

پدر و مادر میوه نایابند.

Anne ve baba bulunmaz meyvedir.

پسر زاییدم برای رندان، دختر زاییدم برای مردان، خودم سفیل و سرگردان!

Erkek çocuk doğurdum serseriler için, kız çocuk doğurdum adamlar için, kendi başıma kaldım sefil ve derbeder.

پسر که ناخلف افتد پدر چه کار کند!

Erkek evlat haylaz olursa babasının suçu ne!

پسر نعمت دختر رحمت!

Erkek evlat nimet, kız evlat rahmet.

پسر و دختر هندوانه سر بسته هستند.

Erkek ve kız evlat kesilmemiş karpuzdur.

10. Gelin ve Damat Bağlamında Atasözleri

Gelin (عروس) ve damat (داماد) kavramları üzerine söylenmiş olan aşağıdaki örnek sözlerden cinsiyet algısına dair görüşler açık bir şekilde görülmektedir. Bu örneklere bakıldığında kadının çeyiz sahibi, varlıklı olmasının makbul olduğu görülmektedir.

عروس بی جهاز روزه بی نماز دعای بی نیاز قورمه بی پیاز!

Çeyizsiz gelin, namazsız oruç, niyazsız dua, soğansız kavurma gibidir.

عروس پایش کج است می گوید راه خانه داماد هموار نیست.

Çarpık ayaklı gelin damadın evinin yolu engebeli der.

عروس عروسی داره داماد خبر نداره!

Gelin evinde düğün var, damadın haberi yok.

عروسی ما عیبی ندارد کور است و کچل است و سرگیجه دارد!

Gelinimizin kusuru yok, kör, kel ve kafadan kontaklır.

داماد سر خانه نانش توی روغن است.

İçgüveysi damadın ekmeği yağlıdır.

Sonuç

Atasözleri bir toplumun örf, adet ve düşünce yapısını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca, atasözleri bireyi, bir olaya hangi açıdan bakılması gerektiğine dair ya da bireyi neyi, nasıl düşünmesi konusunda yönlendiren hükümleri barındırmaktadır.

Çalışmada yer alan Farsça atasözü örneklerinde örneklerinde, özellikle kadın kavramı ile ilgili olanlarda, kadının genel olarak olumsuz yönlerine işaret edilmiştir. Ancak, kaynak sözlüklerde anne kavramına bakıldığında ise, bu yönde söylenmiş atasözlerin daha olumlu olduğu görülmektedir. Kadın cinsiyeti için şunu söyleyebiliriz; her ne kadar olumsuz atasözü söylenmiş olsa da; yine atasözlerinde kadının özellikle “anne” olarak olumlu gösterildiği dikkat çekmiştir. Buna karşılık, erkek kavramına koşulsuz olarak yüklenmiş bir olumlu değer görülmüştür. Genel olarak toplumun düşünce yapısını yansıtmadan dolayı, anne-baba, kız-erkek evlat, gelin-damat kavramlarına ilişkin incelediğimiz Farsça atasözlerinde edindiğimiz bulgular bize İran toplumunun cinsiyet algısına dair fikir vermiştir. Toplumsal cinsiyet algısı genel itibarıyla İran ve Türk kültürlerinde benzerlik göstermektedir. Farsça atasözleri, diğer kimi toplumların eski dönemlerinde de olduğu üzere toplumda ataerkil yapının varlığını yansıtmış, kadını ikinci planda tutarak ev içinde konumlandırılmış ve kadının taşıdığı değer güzellik-çirkinlik kavramı ile bağdaştırılmıştır. Kadın hilekâr, sinsî, akıl yönünden eksik şeklinde yansıtılırken anne

kavramın olumlu olarak yansıtıldığı görülmüştür. Erkek ise, hem entelektüel anlamda hem de ev dışı yaşamda koşulsuz yüceltmıştır. Ayrıca erkeklik ile adamlık ve mertliğin bağdaştırılmış olduğu dikkat çekmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1971). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ankara, İnkılâp Yayınevi.
- Ardakani, S.N.J. Harehdasht, H.A. Hajjari, L. (2015). The Controversial Portrayal of Women in Persian Proverbs, *English Language and Literature Studies*, (5/3, ss. 146-155).
- Bâkerî, B. Bâkerî, F. (2013). “Zen der Âyîne-yi Zerbû'l-meselhâ-yi Irânî”, *Mecelle-yi İnsân Şinâsî*, (10/16, ss. 29-52).
- Balcı, M. (2016). *Taşa Kazınmış Sözler: İslâm Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul.
- Balcı, M. (2016). “‘Ubeyd-i Zâkânî’nin Sad Pend Risalesi”, *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, (Sayı 29, ss. 45-72).
- Billûrî, İ. Ş. (2011). *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, Meşhed, Neşr-i Âstâni Kuds.
- Burkavî, S. Y. (1973). *Kâveşî der Emsâl u Hikem-i Fârsî*, Kûm, Neşr-i Ketâb.
- Can, B. (2016). “Arap Atasözlerinde Toplumsal Cinsiyet”, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, (2, SI 1, ss. 92-103).
- Çiftçi, H. (1996). *‘Ubeyd-i Zâkânî Toplumsal Görüşleri, Ahlâk ve Felsefesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çiftçi, H. (2005). *Kadınla İlgili Farsça Deyim ve Atasözleri*, Erzurum.
- Çiftçi, H. (2016). “Ortak Atasözlerinin Hikâyeleri: Farsî-Kurmancî-Zazakî”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, (2/3, ss. 8-22).
- Dihhudâ, ‘A. E. (1983). *Emsâl u Hikem*, C. 1-4, Tahran.

- Emîn-aro'yâ, P. Şerîfî, Ş. Elyâsî, M. (2015), “Berresi-yi Vîjegîhâ-yi Muntelib be Zenân der Żerbu'l-meselhâ-yi Fârsî”. *Pejûheşî Zebân ve Edebî Fârsî*, (34, ss. 89-120).
- Enverî, H. (2015). *Ferheng-i Feşorde-i Sohen*, (13.Baskı, C.1) Tahran, Neşr-i Sohen.
- Eymânî, Â. (2016). “Zen der Żerbu'l-meselhâ-yi Fârsî”, *Pejûheş-nâme-yi Zenân*, (Bahar, 13, ss. 25-44).
- Kalhor, S. (2002). “Zen der Żerbu'l-meselhâ”, *Ketabî Mâhî Huner*, (39/40. ss. 75-81).
- Ma'sûmî, M.-Raĥîmînejâd, V. (2013). “Zen ve Żerbu'l-meselhâ-yi Cînsîyetî, *Faşlnâme-yi 'Elmî Pejûheşî Zebân ve Edebî Fârsî*, (4/11, ss. 135-158).
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (O. Akınhay, D. Kömürcü, Çev.) Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mesbûk, S.M. (2014). “Berresi-yi İntikâdi-yî Sîmâyî Zen der Emsâl u Hikem-i Fârsî ve Arabî bâ İstinâd be Âyât ve Rivâyât”, *Faşlnâme-yî Lesân Mubîn*, (5/4, ss. 102-119).
- Şâmlû, N. (2009). “Berresî ve Muĥâyese-i Sîmâyî Zen ve Merd der Emsâl u Hikem-i Dihĥudâ”, *Pejûheş-nâme-yi Ferheng ve Edeb*, (6, ss. 219-233).
- Terâbî, A. (2012). “Berresi-yi Movzûî-yi, Emsâl u Hikem-i Dihĥudâ”, *Faşlnâme-yî Tahĥîkâtî Te'alîmî ve Ğenâyî Zebân ve Edebî Fârsî*, (9, ss. 85-108).
- Tokmak, A. N. (1995). “Emsal ü Hikem”, *DİA*, C. XI, İstanbul.
- Tokmak, A. N. (2001). *Telaffuzlu Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, Simurg Yayınları.
- Yıldırım, N. (2011). *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum.
- Zûlfîkârî, H. (2010). “Berresi-yi Żerbu'l-meselhâ-yi Fârsî der Do Setĥ Vâjegânî ve Naĥvî”, *Funûnî 'Edebî*, (1/1, s. 57-80).

¹ <http://www.tdk.gov.tr> (erişim tarihi: 05.10.2018)

² Ömer A. Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, s. 36.

³ Hasan Çiftçi, *Ortak Atasözlerinin Hikâyeleri: Farsî-Kurmançî-Zazakî*, s. 4.

⁴ Hasan-i Enverî, *Ferheng-i Feşorde-i Sohen*, c.2. s. 1496.

- ⁵ Hasan-i Zülfikârî, *Berresi-yi Zerbü'l-meselhâ-yi Fârsî der Do Seřh-i Vâjegânî ve Nahvî*, s. 58.
- ⁶ Seyyid Yahyâ-i Burkavî, *Kâveři der Emsâl u Hikem-i Fârsî*, s. 5.
- ⁷ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, s. 98.
- ⁸ Shahrooz Pourhossein, *Animal Metaphors in Persian and Turkish Proverbs: A Cognitive Linguistic Study*, Hacettepe Üniversitesi, 2016.
- ⁹ Muhsin Ma'sûmî, Vidâ Rahîminejâd, *Zen ve Zerbü'l-meselhâ-yi Cînsîyetî*, s. 135-158.
- ¹⁰ Pervîn Emîn-aro'yâ, Şehlâ Şerifî, Maĥmûd Elyâsî (2015), *Berresi-yi Vîjegîhâ-yi Muntelib be Zenân der Zerbü'l-meselhâ-yi Fârsî*, s. 89-120.
- ¹¹ Nâhîd Şâmlû, *Berresîve Muĥâyese-i Sîmâyi Zen ve Merd der Emsâl u Hikem-i Dihĥudâ*, s. 219-233.
- ¹² Bahâdır Bâkerî, Fâtîma Bâkerî, *Zen der Âyîne-yi Zerbü'l-meselhâ-yi İrânî*, s. 29-52.
- ¹³ Nimet Yıldırım, *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, s. 531.
- ¹⁴ 'Atife Terâbî, *Berresi-yi Movzû'î Emsâl u Hikem-i Dihĥudâ*, s. 86.
- ¹⁵ A. Naci Tokmak, "Emsal ü Hikem", *DİA*, C. XI, s.166.
- ¹⁶ Ma'sûmî, *Zen ve Zerbü'l-meselhâ-yi Cînsîyetî*, s. 140.
- ¹⁷ Çiftçi, *Kadınla İlgili Farsça Deyim ve Atasözleri*, s. 2.
- ¹⁸ Ma'sûmî, *Zen ve Zerbü'l-meselhâ-yi Cînsîyetî*, s. 141.
- ¹⁹ Musa Balcı, 'Ubeyd-i Zâkânî'nin *Sad Pend Risalesi*, s. 46.
- ²⁰ Çiftçi, 'Ubeyd-i Zâkânî Toplumsal Görüşleri, *Ahlâk ve Felsefesi*, s. 135-137.
- ²¹ 'Alî -i Ekber-i Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 1058.
- ²² Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 1. s. 123.
- ²³ İbrahim Şukûrzâde-i Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 680.
- ²⁴ Dihĥudâ'nın *Emsâl u Hikem-i* sözlüğünde "güzel olmaması iyidir (نازیبا به)" şeklinde geçmektedir.
- ²⁵ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c.2. s. 761.
- ²⁶ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 720.
- ²⁷ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 936.
- ²⁸ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 928.
- ²⁹ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 4. s. 1783.
- ³⁰ Ma'sûmî, *Zen ve Zerbü'l-meselhâ-yi Cînsîyetî*, s. 142.
- ³¹ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 1. s. 414.
- ³² Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. S. 795.
- ³³ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c.2. s. 922.
- ³⁴ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 926.
- ³⁵ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 924.
- ³⁶ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 1035.
- ³⁷ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 1035.
- ³⁸ Samîrâ Kalhor, *Zen der Zerbü'l-meselhâ*, s. 9.
- ³⁹ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 4. s. 1789.
- ⁴⁰ Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 607.
- ⁴¹ Dihĥudâ, *Emsâl u Hikem*, c. 1, s. 551.
- ⁴² Seyyid Mehdî Mesbûĥ, *Berresi-yi İntikâdi-yî Sîmâyi Zen der Emsâl u Hikem-i Fârsî ve Arabî bâ İstinâd be Âyât ve Rivâyât*, s. 107.

- ⁴³Âva Eymânî, *Zen der Žerbu'l-meselhâ-yi Fârsî*, s. 35-36.
- ⁴⁴ Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 606.
- ⁴⁵ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 919.
- ⁴⁶ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 4. s. 1730.
- ⁴⁷ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 703.
- ⁴⁸ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 921.
- ⁴⁹ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 921.
- ⁵⁰ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 927.
- ⁵¹ Eymânî, *Zen der Žerbu'l-meselhâ-yi Fârsî*, s. 35-36.
- ⁵² Mesbûk, *Berresi-yi İntikâdî-yî Sîmâyî Zen der Emsâl u Hikem-i Fârsî ve Arabî bâ İstinâd be Âyât ve Rivâyât*, s.109.
- ⁵³ Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 609.
- ⁵⁴ Kalhor, *Zen der Žerbu'l-meselhâ*, s. 12-13.
- ⁵⁵ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 3. s. 1504.
- ⁵⁶ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 1. s. 393.
- ⁵⁷ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c.3. s. 1512.
- ⁵⁸ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 1. s. 165.
- ⁵⁹ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 3. s. 1397.
- ⁶⁰ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 4. s. 1813.
- ⁶¹ 'Alî Ekber-i Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 4. s. 1889.
- ⁶² Balcı, *Taş Kazınmış Sözlere: İslâm Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*, s. 341.
- ⁶³ Bu konuda daha detaylı bilgi için bk: Balcı, *Taş Kazınmış Sözlere: İslâm Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*, s. 341-342, *Evlilik maddesi*.
- ⁶⁴ Seyyed Naser Jaberî Ardakani, Hossein Aliakbari Harehdasht, Leila Hajjari, *The Controversial Portrayal of Women in Persian Proverbs*, s. 152.
- ⁶⁵ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 722.
- ⁶⁶ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 1159.
- ⁶⁷ Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 224.
- ⁶⁸ Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 205.
- ⁶⁹ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 803.
- ⁷⁰ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 3. s. 1512.
- ⁷¹ Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 3. s. 1515.
- ⁷² Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 876.
- ⁷³ Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 877..
- ⁷⁴ Bu kısımda verilen örnek sözler için bkz: Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 854-855, 493-494. Dihhüdâ, *Emsâl u Hikem*, c. 2. s. 775.
- ⁷⁵ Bu kısımda verilen örnek sözler için bkz: Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 299, 303-304.
- ⁷⁶ Bu kısımda verilen örnek sözler için bkz: Billûrî, *Dovâzdeh Hezâr Meselî Fârsî*, s. 717-718, 491.